

2/210) meâlindeki âyetlerde geçen "rab" ve "Allah" lafızlarıyla İsâ'nın kastedildiğini; aynı şekilde, "Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı" (kaynakları ve yorumu için bk. İbn Fûrek, s. 12-31) anlamındaki hadiste bulunan "sûret" in sahibi olan ilâhın, insan kılıfına bürünmüş kadim kelime* yani İsâ olduğunu savunmuştur.

İlkel toplumların ve Hint dinlerinin bârız özelliği olan tenâsüh* inancının Ahmed b. Hâbrî'tin düşüncesinde büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Ona göre Allah, kullarını daha önce, bulunduğu âlemin ötesinde başka bir âlemde akıllı, yetişkin ve sağlıklı olarak yaratmış, onlara kendini bilme özelliğini ve bütün nimetleri ihsan etmiştir. Daha sonra Allah'ın kendilerine bazı vazifeler yüklediği bu kullardan ilâhî emirlerle eksiksiz uyan zümre nimetler âleminde bırakılmış, tamamen âsi olanlar ise cehenneme atılmıştır. Bu emirlere bazan uyup bazan uymayanlarsa bir beden kalıbına konularak içinde bulunduğumuz âleme gönderilmiştir. İlk âlemlerindeki amellerinin değerine göre güzel veya çirkin bir canlının sûretine konulan bu kimseler, ilk âlemdeki suç ve günahları ölçüsünde belâ ve sıkıntılarla imtihan edilirler. Ruhun saflığı kötülüklerle bozulduğu sürece çeşitli kâliplar içinde dünyaya geliş devam edecektir. Ahmed b. Hâbrî, bu düşüncesinin sonucu olarak beş âlem (dâr) kabul etmektedir. İlk ikisi nimetler âlemidir. Bunların birinde yeme içme ve cinsel hazlar bulunduğu halde diğerinde yalnız ruhanî lezzetler vardır. Üçüncü âlem, sadece azap yeri olan cehennemdir. Diğer iki âlemin biri kulların ilk yaratıldığı yer (dârü'l-ibtidâ), diğeri de içinde bulunduğumuz mükellefiyetler dünyasıdır (dârü'l-ibtîlâ).

Ahmed b. Hâbrî, Allah'ın görülmesi (rü'yetullah*) ile ilgili hadisleri değişik bir şekilde ele almıştır. Ona göre görülecek olan zât-ı ilâhî değil, varlıkları şekillendiren (kendisinden şekillendirin çıktığı) faal akıl veya aklü'l-evvelidir. Yine ona göre Hz. İsâ beden haline gelmeden önce "akıl"dan ibaretti. İbn Hâbrî, çok evliliği sebebiyle Hz. Peygamber'e ta'netmiş, Ebû Zer el-Gıfârî'nin ona nisbetle nefisine daha hâkim ve daha faziletli olduğunu ileri sürmüştür.

Onun ve arkadaşı Fazlû'l-Hadesî'nin müştereken benimsedikleri bu görüşler, daha önce mensubu buldukları Mu'

tezile dahil, bütün müslüman âlimler tarafından reddedilmiş, fikirleri İslâm'a, ilmî ve tarihî gerçeklere aykırı görülerek küfür sayılmış ve kendileri de lânetlenmiştir. Bazı kaynaklarda (bk. Şehristânî, I, 60) Ahmed b. Hâbrî ile Fazlû'l-Hadesî'nin bu müşterek görüşlerini benimseyenlere Hâbrîyye ve Hadsîyye (الحديثية) denildiği kaydediliyorsa da tarihte böyle bir zümrenin varlığı tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntisâr* (nşr. M. Nyberg), Beyrut 1957, s. 107-110, 142-143; İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadis* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), Halep 1402/1982, s. 12-31; Bağdâdî, *el-Farık* (Abdülhamîd), s. 274-278; Beyrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, Beyrut 1403/1983, s. 39; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), V, 64-65; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 60-63; *et-Ta'rifât*, "el-Ĥâ'itüyye" md.; Makrîzî, *el-Ĥitâ*, II, 347; "Ahmed", *İA*, I, 170; Ch. Pellat, "Ahmad b. Hâbrî", *EP*² (İng.), I, 272; a.mlf., "Ahmed b. Ĥâbrî", *UDMİ*, II, 60-61.

▲ MUSTAFA ÖZ

AHMED b. HADRAVEYH

(أحمد بن حضويه)

Ebû Hâmid Ahmed b. Hadraveyh el-Belhî (ö. 240/854)

İlk sûfilerden ve
Melâmetiyye'nin ilk temsilcilerinden.

Dinî ilimleri öğrendikten sonra tasavvufa yöneldi. Hâtim el-Asam ve Ebû Tü-râb en-Nahşebî'den istifade etti. Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebû Hafs el-Haddâd ile görüştü. Sohbetine katılanlar arasında, "müeddibü'l-evliya" unvanını alan Ebû Bekir el-Verrâk ile Ebû'l-Hüseyn en-Nürî ve Ebû Abdullah el-Belhî'yi saymak gerekir.

Ahmed b. Hadraveyh fakirlikteki izzetin ve dervişlikteki şerefin gizli tutulmasını ister ve diğer ilk devir Melâmetîleri gibi, gönül dünyasının sırlarını açığa vurmama konusu üzerinde önemle durur. Ebû Hafs onun için, "Ahmed'den daha büyük bir himmete, daha doğru bir hale sahip bir başkasını görmedim" derken Bâyezîd-i Bistâmî, "Üstadımız Ahmed'dir" demişti. Ahmed b. Hadraveyh'in "Horasan'ın güneşi ve fütüvvet ehlinin yöneticisi" olduğunu söyleyen Hücürî onun melâmet yolunu tuttuğunu söyler. Zevcesi Fâtıma'nın da en derin tasavvufî konuları Bâyezîd-i Bistâmî ile tartışabilecek kadar bu hayatın içinde olduğu rivayet edilir. Hücürî, Ahmed b. Hadraveyh'in *er-Ri'âye bi-ḥuḳûk-ul-lâh* adlı bir eseri olduğunu kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 103; Ebû Nuaym, *Hilye*, s. 42; *Kuşeyrî Risâlesi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1981, s. 133; Hücürî, *Keşfü'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 219; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985, s. 382; Şa'rânî, *et-Ṭabaḳât*, I, 95; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 198; Abdülhüseyn Zerrinküb, *Cüstücu der Taşavvufi İrân*, Tahrân 1367 hş., s. 39; Sezgin, *GAS*, I, 639.

▲ MUSTAFA KARA

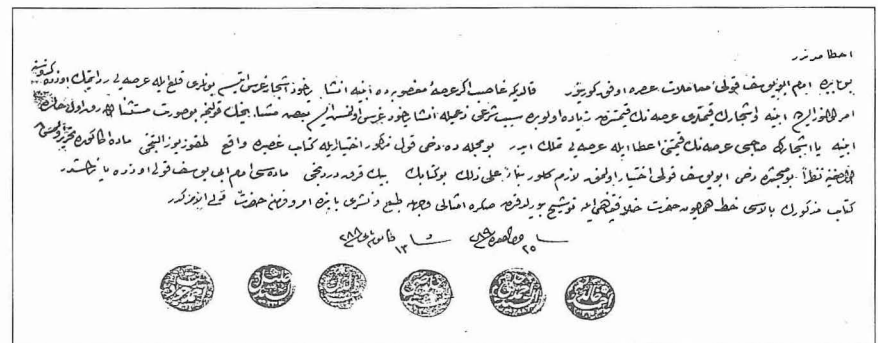
AHMED HÂLİD EFENDİ

(ö. 1882)

Türk hukuk âlimi,
Mecelle Cemiyeti âzası.

Ahmed Hâlid Efendi, Kazasker Yûsuf Efendi'nin oğlu ve Sultan II. Abdülhamid devri şeyhülislâmlarından Cemâleddin Efendi'nin babasıdır. İlimiye mesleğine müderrislikle girdi. Mayıs 1853'te

Mecelle Cemiyeti'nin 9. Kitap hakkındaki lâyhâsında sağ başta Ahmed Hâlid Efendi'nin mührü (BA, İrâde, Dosya Usulü, 65/7)

Diyarbakir mollası, daha sonra **mahreç*** pâyesini alarak Şubat 1861'de Şam mol-lası oldu. Ardından Mekke-i Mükerre-me pâyesini elde etti. Ağustos 1866'da as-kerî **kassâm***lık görevine getirildi ve il-mî rütbesi İstanbul pâyesine yükseltildi. Nisan 1876'da bilfiil İstanbul kadısı oldu. Bundan sonra Anadolu kazasker-liği pâyesini kazanarak Emvâl-i Eytâm Dairesi reisliğine tayin edildi. Temmuz 1878'de Tedkîkât-ı Şer'iyye ve İntihâb-ı Hükâm meclisleri reisi oldu. 13 Şevval 1299'da (28 Ağustos 1882) İstanbul'da vefat etti. Fatih'te babasının yanına def-nedildi.

Ahmed Hâlid Efendi'nin *Mecelle*'nin altı, yedi ve sekizinci kitaplarında "kas-sâm-ı askerî", dokuz-on dördüncü ki-taplarında "Tedkîkât-ı Şer'iyye Meclisi âzası", on beş ve on altıncı kitaplarında da "Dârülhilâfe kadısı" unvanıyla mührü vardır. Bize kadar intikal etmiş müstakil eserleri bulunmamakla beraber âlim, aynı zamanda müdebbir ve vakur bir zat olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, İstanbul 1308; *Sicill-i Osmânî*, II, 268; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 615; Ebû'l-Ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephe-sinden Ahmed Cevdet Paşa*, İstanbul 1946, s. 164-165.

HULÛSİ YAVUZ

AHMED b. HÂLİD en-NÂSİRİ

(bk. SELÂVİ).

AHMED HAMDİ, Serbestzâde

(1864-1939)

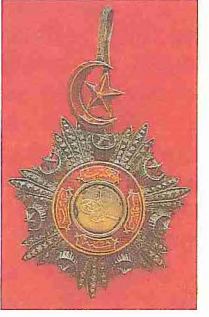
Son devir tefsir âlimi ve şair.

İskilip Ulaştepe mahallesinde doğdu. Babası Serbestzâde Hasan Efendi'dir. İlk öğrenimine İskilip Hacı Nuh Mekte-bi'nde başladı. Rüşdiyeyi de aynı yerde

Serbestzâde
Ahmed
Hamdi

Ahmed
Hamdi'ye
Sultan
II. Abdülhamid
tarafından
hediye edilen
yazı takımı ile
Üçüncü
rütbeden
aldığı
Mecidî
nişanı
(Süreyya Serbest
özel koleksiyonu)

bitirdi. Daha sonra İskilip Tabakhane Medresesi'ne devam etti. Bundan son-raki öğrenimini Kastamonu'da sürdür-dü. Hocası Ballıklızâde Ahmed Mâhir Efendi'den icâzet aldı.

İlk resmî görevi İskilip belediyesi me-murluğudur. Daha sonra Kastamonu, İskilip, Araç ve Taşköprü'de âşâr* me-murluğu yaptı. 1890-1891 yılları arasın-da Safranbolu ve Tosya'da mal müdürü, 1895'te de Bolu ve çevresinde belediye müfettişi olarak çalıştı. Bundan sonra sırasıyla Boyabat mal müdürlüğü, Hak-kârî ve Van muhasebe müdürlüğü görevlerini yürüttü. Bir ara Manastır vil-âyeti muhasebeciliği ve İşkodra vilâyeti defterdarlığı yaptı. 1906 yılında Trab-zon defterdarlığına tayin edildi. Bu görevi yürütürken bir süre valiliğe de vekâlet etti. Bu vekâlet sırasında Trab-zon Serasi Matbaası'nda Mansur Bey-rütî mahlasıyla neşrettiği *Hicivnâme*, dönemin bazı ileri gelenlerini rahatsız edince, kendisini teftişe gidenleri ze-hirli kahve içirerek öldürdüğü rivayet edilen Hicaz valisini teftiş etmek üzere oraya gönderildi. Daha önce bu rivayeti duyan ve Hicaz'a niçin gönderildiğini bi-len Ahmed Hamdi Efendi, vali ile iyi münasebetler kurarak görevini tamamladı. Hicaz dönüşünde Konya defterdar-lığına tayin edildi (1907). Bu görevde iken emekliye ayrılarak memleketi olan İskilip'e döndü. Emekliliği sırasında bir müddet Süleymaniye ve Fâtiş medre-selerinde tefsir ve fıkıh dersleri okut-tu. İstiklâl Savaşı sırasında tekrar me-muriyet hayatına döndü ve Ganâim-i Harbiyye Komisyonu reisliğine tayin edil-di. Savaştan sonra Konya Tasfiye Komis-yonu reisliğine getirilen Ahmed Ham-di Efendi, maliye teftiş grup başkanı sıfatıyla Gümüşhane'de görev yapar-ken yaş haddinden ikinci defa emekli oldu (1926).

2 Mayıs 1939'da İskilip'te vefat etti. Memuriyetindeki başarılı çalışmaları dolayısıyla Osmanlı döneminde kendisi-

ne üçüncü rütbeden Mecidî nişanı veril-miş (1907) ve Sultan II. Abdülhamid'in özel iltifatlarına mazhar olmuştur. Ah-med Hamdi Efendi aynı zamanda şair-di. Hamdî, Mansur Beyrütî mahlasıyla şiirler yazmış ve şiirlerini bir divanda toplamıştır. Bazı şiirleri ise 1935 yılında *Çorum Gazetesi*'nde yayımlanmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Ahmed Hamdi Efendi, tefsir ve edebiyat sahasındaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

Eserleri. 1. *Tercümân-ı Kur'ân Tef-sîru Kâdî Beyzâvî*. Beyzâvî tefsirinin şerh ve tercümesi mahiyetinde yedi ciltten oluşan ve oğlu Süreyya Serbest'in özel kütüphanesinde yazma halinde bulunan bu eserin ilk üç cildi (En'âm sûresi'nin sonuna kadar) temiz çekilmiş, diğer ciltleri ise müsvedde halindedir. Eserin sonunda müellifin oto-biyografisi de yer almaktadır. 2. *İlm-i Kelâmdan Akâid-i Adudiyye Şerhi Celâl Tercümesi*. Adudüddin el-İcî'nin el-*'Akkâ'id*'inin metnine Celâleddin ed-Devvânî tarafından yapılmış şerhin ter-cümesi olan bu eser, Fetvahane'de bir komisyon tarafından tetkik ettirildikten sonra yayımlanmıştır (Trabzon 1310). 3. *Divân-ı Ahmed Hamdi*. Mansûr Bey-rütî mahlasıyla yazıp neşrettiği (Trab-zon 1906) *Hicivnâmesi* ile birlikte sek-sen dört varaktan oluşan bu divanın yazma nüshası müellifin özel kütüp-hanesinde bulunmaktadır. 4. *Diplomasi-den Hikmet-i Siyâsiyye* (İstanbul 1328). Edep Matbaası'nda yayımlanan bu eser 341 sayfadır. 5. *Seyahatnâme-i Ahmed Hamdi*. Seyahat hâtıralarını, yolculukla-rı sırasında başından geçen olayları anlattığı bu eser de özel kütüphanesin-de yazma halinde mevcuttur. 6. *Şerhu duâyi ricâli'l-gayb*. Yetmiş üç risâlede meydana gelen 166 varaklık bir mecmuadır. 7. *el-Kevâkibü'd-dürriyye fi usûli'l-cifriyye*. Cifr ilmine dair olan bu eser de yazma halinde özel kütüp-hanesindedir.

Müellifin özel kütüphanesinde yazma nüshaları bulunan diğer eserleri ise şun-